

خوانش جرم‌شناسانه آثار سعدی در حوزه کجروی کودکان و نوجوانان (مقاله پژوهشی)

مرتضی افشار*

دکتر فرید محسنی**

چکیده

سعدی شاعر و نویسنده قرن هفتم که از پرورش یافتگان نامی فرهنگ اصیل ایرانی و اسلامی است اگرچه به عنوان جامعه‌شناس و جرم‌شناس شناخته نمی‌شود اما در آثارش به مانند یک جرم‌شناس و جامعه‌شناس، نسبت به کجروی و بزهکاری بی تفاوت نبوده و در خلال گفتارهایش مطالبی مطرح کرده که با نظریات مطرح جرم‌شناسی سازگاری و تطابق قابل توجهی دارد. در این نوشتار ضمن اینکه بر ارتباط عمیق جرم‌شناسی با ادبیات پی می‌بریم رد پای بسیاری از نظریات مطرح در جرم‌شناسی را در خصوص بزهکاری اطفال و نوجوانان در آثار سعدی خواهیم یافت. سعدی در آثارش به خوبی به تاثیر وراثت و محیط بر شکل‌گیری رفتار انحرافی در کودکان و نوجوانان اشاره کرده و به راهکارهای قابل توجهی چون سیاست تشویق و تنبیه، تعلیم و تربیت، و... در راستای پیشگیری از کجروی اشاره می‌کند. همچنین خواهیم دید تعارض موجود در آثار سعدی؛ انتخابی کاملاً آگاهانه بوده که از جامع‌نگری وی نشأت گرفته است و می‌توان گفت نظریات وی با جرم‌شناسی پست مدرنیسم که تصویری واقع‌گرایانه و چند بعدی از علل جرم ارائه می‌دهد تشابه بسیاری دارد.

کلیدواژه‌ها: کجروی، جرم‌شناسی، جرم‌شناسی ادبی، اطفال، نوجوانان، سعدی

*کارشناسی ارشد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی (نویسنده مسئول)، دانشکده پیشگیری، دانشگاه علوم

قضایی، تهران، ایران. afsharmorteza711@gmail.com

**استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده پیشگیری، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران،

ایران. mohseni@afra.net.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۹

۱. مقدمه و بیان مسأله پژوهش

یافتن علل گرایش به جرم و کجروی و روش‌های پیشگیری از آن همواره ذهن صاحب نظران و اندیشمندان این حوزه را به خود مشغول ساخته است. یکی از مباحثی که به طور ویژه در این حوزه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد کشف علل گرایش به جرم و کجروی و روش‌های پیشگیری از آن در دوران کودکی و نوجوانی می‌باشد دورانی که همگی صاحب نظران به اهمیت آن واقفند چرا که خمیر مایه اصلی شخصیت انسان در این دوره از زندگی شکل می‌گیرد (Miller, 1995:23).

آنچه که سعدی در آثار خویش در باب مباحث تربیتی ارائه داده برخواسته از فرهنگ غنی ایرانی اسلامی می‌باشد و در غنی بودن این نظریات همین شاهد بس که برخی از نظریات ارائه شده توسط سعدی با نظریات نوین موجود سازگاری کامل دارد. نگارنده در این اثر بر آن است تا ضمن نشان دادن پیوند عمیق بین ادبیات و جرم‌شناسی؛ نظریات سعدی را در خصوص علل کجروی اطفال و نوجوانان و روش‌های پیش‌گیری از آن را، مورد بحث و بررسی و مقایسه با نظریه‌های مطرح امروزی در این خصوص قرار دهد و ثمره این مهم علاوه بر اینکه می‌تواند گسترش حوزه‌های مطالعات جرم‌شناسی باشد بر بومی سازی و غنای جرم‌شناسی رشد مدار داخلی نیز بسیار اثر گذار خواهد بود.

۱.۱ پیشینه

اگرچه سعدی به عنوان شاعر و نویسنده ای متبحر و نامی نزد همگان شناخته شده است اما به دلیل مایه‌های تعلیمی و تربیتی فراوانی که در آثارش وجود دارد پژوهش‌های متعددی از دیرباز در حوزه علوم تربیتی و جامعه‌شناسی از آثار او اقتباس و چاپ شده است به عنوان نمونه تعلیم و تربیت از نگاه سعدی نوشته مریم محمدزاده، جامعه‌شناسی سعدی، تعلیم و تربیت در آثار سعدی تعلیم و تربیت کودک در آینه آثار سعدی شیرازی که تماماً از دیدگاه‌های علوم تربیتی و جامعه‌شناختی به بررسی آثار سعدی پرداخته‌اند و در خلال مباحث کتاب به مقوله تربیت کودک نیز پرداخته‌اند و همچنین در حوزه خوانش جرم‌شناسانه از آثار سعدی آثاری مثل جرم‌شناسی در ادبیات اثر عباس ایمانی، تحلیل و بررسی بزه دیده‌شناسی آثار سعدی نوشته شیما اکبرپور بیرجندی^۱، و خوانش جرم‌شناسانه از آثار سعدی نوشته هادی رستمی و علی مولا بیگی، به رشته تحریر درآمده است اما در این اثر خوانش جرم‌شناسانه از آثار سعدی به طور ویژه و به خصوص در حوزه کودک و نوجوان مورد بررسی قرار خواهد گرفت که از این حیث اثری نو به

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی...۳

شمار می‌رود در اهمیت مطالعات جرم‌شناسی رشد مدار ذکر همین نکته کفایت می‌کند که بگوییم این کودک کجرو امروز است که مجرم و تبهکار فردا را می‌سازد. در این اثر خواهیم دید که سعدی به اهمیت این دوره حیاتی و سرنوشت ساز از زندگی آدمی کاملاً واقف بوده و آثاری از خود برجای گذاشته که امروزه نیز به نوبه خود می‌تواند بسیار کارساز و مفید باشد.

۲. یافته‌ها

۱،۲ مفاهیم

۱،۱،۲ مفهوم کجروی

واژه کجروی را در لغت اینگونه معنا کرده‌اند: عمل کج رو، رفتن به راه ناراست و ناهموار، کج رفتاری، (دهخدا، ۱۳۴۱، ۲۶: ۱۳۷۱) درخصوص مفهوم اصطلاحی آن گفته‌اند: انحراف رفتار، باور یا شرایطی که ناشی از نقض هنجارهای اجتماعی قابل توجه در جامعه یا گروهی است که در آن اتفاق می‌افتد (Diana, 2012:166) آنتونی گیدنز در این خصوص می‌گوید: «کجروی را می‌توان ناهمنوایی با مجموعه‌ای از هنجارها، که توسط شمار قابل توجه‌ای از مردم در یک جامعه پذیرفته شده است تعریف کرد (Giddens, 2009:939) با دقت در تعاریف موجود در خصوص کجروی می‌توان گفت که کجروی رفتاری است که به طریقی با انتظارات مشترک اعضای یک جامعه یا گروه سازگاری و مطابقت ندارد و بیشتر افراد ارتکاب آن را نادرست می‌دانند.

۱،۱،۱،۲ کجروی و بزهکاری اطفال و نوجوانان

اگرچه در گذشته در بسیاری از جوامع، برخورد حقوق کیفری با کودکان و نوجوانان با بزرگسالان تفاوت چندانی نداشت اما امروزه اکثریت جوامع و نظام‌های حقوقی با همه مجرمین برخورد یکسانی ندارند» یافته‌های علوم تربیتی، روانشناسی، جامعه‌شناسی و جرم‌شناسی، تفاوت‌های چشمگیر کودکان و بزرگسالان از جنبه‌های مختلف را آشکار کرد و قانونگذاران ملی نیز با تبعیت از این یافته‌های علمی و نیز الزامات بین‌المللی نشأت گرفته از آنها، حقوق و تکالیف متمایزی را برای کودکان در نظر گرفته‌اند. (زینالی، ۱۳۹۰: ۱۷) شومیکر در این خصوص می‌گوید: اعمال غیر قانونی که توسط نوجوانان زیر ۱۸ سال ارتکاب می‌یابد را بزهکاری می‌نامند و به این طیف عنوان بزهکار اطلاق می‌گردد (Shoemaker, 2018:1) امروزه جرم‌شناسان با نگاهی دقیقتر افراد زیر ۱۸ سال را در دو گروه کودکی و نوجوانی قرار می‌دهند. به نظر آنها در صورت

ارتکاب اعمال ناهنجار و خلاف قانون، توسط کودکان، رفتار آنها باید تحت عنوان انحراف مورد بررسی قرار گیرد نه بزه (محسنی، ۱۳۹۴: ۲۷۹) دکتر معظمی در این خصوص بیان می‌کند «از نظر جرم‌شناسان بزهکاری کودکان و نوجوانان شامل تمامی خطاهای عمومی می‌شود که افراد تا سن ۲۰ سالگی مرتکب می‌شوند (معظمی، ۱۳۹۱: ۶۸) به هر صورت بنا به آنچه گفته شد علیرغم خاص بودن مفهوم بزه نسبت به کجروی مسامحتا می‌توان جرائم ارتكابی توسط کودکان و نوجوانان را ذیل عنوان کجروی بررسی کرد.

۲،۱،۲ آشنایی با مفهوم کودکی و نوجوانی

۱،۲،۱،۲ کودکی:

کودک (child) یعنی شخص کوچک. «اگر چه هیچ تعریف قطعی از کودک وجود ندارد با این وجود این اصطلاح استفاده می‌شود برای افراد زیر ۱۴ سال؛ زیر ۱۶ سال؛ و گاهی نیز برای افراد زیر ۱۸ سال (Jonathan, 2018: 102) اما از منظر فقهی «صغیر (طفل) کسی است که به حد بلوغ نرسیده باشد (خمینی، ۱۴۰۸: ۱۲) در جرم‌شناسی نیز محدوده دوران کودکی تا دوران شروع فرآیند بلوغ ادامه دارد (کی‌نیا، ۱۳۷۶، ۱: ۱۸۷)

۲،۲،۱،۲ نوجوانی

دوران نوجوانی از حساس‌ترین مقاطع زندگی انسان به شمار می‌آید و از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است از نظر جرم‌شناسان دوره نوجوانی حدود ۱۲ تا ۱۸ سالگی را دربر گرفته و مرحله انتقال از دوران طفولیت به دوره جوانی محسوب می‌شود (معظمی، ۱۳۹۱: ۵۶) این دوره از حیات در جرم‌شناسی از اهمیت بالاتری از دوران کودکی برخوردار است و به تعبیری دشوارترین دوران حیات انسان از نظر تربیتی می‌باشد و علت این حساسیت را می‌توان تقارن این دوره از زندگی انسان؛ با پدیده بلوغ دانست (شامبیاتی، ۱۳۸۴: ۴۰)

۳،۱،۲ اهمیت کودکی و نوجوانی از منظر سعدی:

سعدی استاد سخن دوران کودکی را دوران پر اهمیتی می‌داند و معتقد است که در این دوران اگر اصلاح و تربیت به خوبی صورت پذیرد انسان به سعادت و رستگاری می‌رسد اما اگر از این نکته غفلت شود و در دوران کودکی به اصلاح و تربیت فرد اقدام نشود اصلاح فرد بعد از این سن تقریباً ناممکن می‌شود او در کتاب بوستان چنین می‌گوید:

هر که در خردیش ادب نکنند در بزرگی از او فلاح برخواست (سعدی، ۱۳۷۶: ۱۹۰)

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۵

چوب تر را چنان که خواهی پیش نشود خشک جز به آتش راست (همان)
در حقیقت دوران کودکی و نوجوانی از منظر سعدی دوران حقیقی تربیت است که توجه کافی
و ویژه ای را می‌طلبد سعدی در همین زمینه خطاب به والدین و خانواده‌ها بیان می‌کند که به کودک
و نوجوان خودشان اهمیت ویژه ای بدهند تا در آینده دچار حسرت و پشیمانی نشوند.
هر آنکس که فرزند را غم نخورد دگر کس غمش را بخورد و بد نام کرد (همان)

۳،۱،۲ مفهوم علت و پیشگیری

۱،۳،۱،۲ علت

در جرم‌شناسی از واژه عامل به جای علت استفاده می‌شود (مظلومان، ۱۳۵۳: ۱۰۸) پیناتل عامل جرم
را هر عنصر موضوعی که در پیدایش جرم دخالت می‌کند، می‌داند. (نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۱۴۴)

۱،۳،۱،۲ پیشگیری

پیشگیری را در لغت کار یا تدبیر، برای جلوگیری یا مانع شدن از رویدادی در آینده تعریف
کرده‌اند (صدری افشار، ۱۳۸۱: ۳۲۶) در معنای اصطلاحی پیشگیری از جرم گفته‌اند که پیشگیری هر
عملی است که به منظور کاهش سطح واقعی جرم انجام شود (Lab, 2014: 27) همچنین ریموند
پیشگیری را مجموعه فعالیت‌هایی می‌داند که تحقق جرم را غیر ممکن یا دشوار می‌سازد و یا
احتمال وقوع آن را پایین می‌آورد بدون اینکه این فعالیت‌ها جنبه مجازات داشته باشند (ریموند،
۱۳۷۰: ۱۳۱)

۲ ادبیات و جرم‌شناسی

۱،۲،۲ جرم‌شناسی:

جرم‌شناسی را علم مطالعه قانون شکنی تعریف می‌کنند (newburn, 2017: 6) اما ژرژ
پیکا^۱ (Georges Pica) جرم‌شناسی را علم علل جرم تعریف می‌کند که در آن به بررسی علل وقوع
جرم پرداخته می‌شود. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۰: ۴۰) البته ناگفته نماند که جرم تنها موضوع مورد
مطالعه در جرم‌شناسی نیست و رفتارهای نزدیک به آن، مانند انحراف نیز ممکن است به دلیل رابطه
بسیار تنگاتنگی که با جرم دارد در جرم‌شناسی به فراخور مطلب مورد مطالعه قرار بگیرد. (Siegel,
2012: 5)

۱،۱،۲،۲ سیر تاریخی و هدف جرم‌شناسی

اگر چه جرم‌شناسی با این عنوان خاص یک رشته نوپاست که تقریباً از قرن نوزدهم میلادی متولد شده است اما باید گفت که ریشه‌های این علم سابقه بسیار طولانی دارد به عنوان نمونه افلاطون از نخستین کسانی است که از مفهوم پیشگیری یاد کرده و گفته که کیفر نباید انتقام از گذشته باشد بلکه باید آینده را مهیا سازد (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۳: ۲۲۰) و یا ارسطو که در حوزه علت‌شناسی جرایم عوامل اجتماعی خصوصاً فقر را عامل جرم می‌دانست. از همین رو جرم‌شناسی را از نظر سیر تاریخی و تحول به دو دوره ۱- غیر علمی و ۲- علمی تقسیم کرده‌اند.

۱،۱،۱،۲،۲ دوره غیر علمی

دکتر نوربها در خصوص ویژگی‌های این دوره چنین آورده است که به طور کلی دوره‌ای که از آن به عنوان غیر علمی به معنای خاص کلمه علم استفاده می‌کنیم دوره‌ای است که در آن ابزار علمی کاربردی ندارد و بیشتر متکی بر تفکر در ذهنیات و کمتر وابسته به تحقیقات عینی است اما این دوره از تاریخ دارای نتیجه عملی است» (نوربها، ۱۳۹۲: ۴۱) موضوع جرم‌شناسی غیر علمی نظریات مطرح شده در حوزه فلسفه، ادبیات، مذهب و ... است که بر مبنای استدلال، تعقل یا تجربیات شخصی نسبت به پدیده جرم و بزهکاری ابراز شده است (Ezzat, 1997: 195) به عبارتی می‌توان چنین گفت که در دوره غیر علمی نظریات مطرح شده در این خصوص بر پایه‌های مذهبی یا فلسفی استوار بوده‌اند و به این دلیل که مباحث فلسفی و مذهبی فاقد خصیصه تجربی بودن می‌باشند (ولد، ۱۳۹۷: ۱۵) لذا از این رو نام این دوره را غیر علمی نهادند البته ناگفته نماند علمی یا غیر علمی بودن در اینجا ملاک برتری نظریات مطرح شده نیست بلکه این تقسیم‌بندی صرفاً اختلافات موجود و تفاوت‌ها را می‌تواند بیان کند و بررسی کارآمدی نظریات در هر دو دوره نیاز به بحث و بررسی دیگری دارد.

۱،۲،۱،۲،۲ دوره علمی

دوره علمی دوره‌ای است که استفاده از روش‌های علوم تجربی در آن رایج گشت و تفسیر و تبیین علل جرم بر اساس نظریات مبتنی بر علوم تجربی صورت گرفت. سرآغاز این دوره را از حدود اوایل قرن ۱۹ دانسته‌اند یعنی دوره‌ای که مکتب اثباتی با نظریات و تحقیقات لومبرزو پا به منصفه ظهور گذاشت (مگوایر، ۱۳۸۹: ۱۱)

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی...۷

۳،۱،۱،۲،۲ هدف جرم‌شناسی

همانطور که گفتیم جرم‌شناسی علمی است که پدیده مجرمانه و هر آنچه که با آن ارتباط پیدا می‌کند را مورد بررسی قرار می‌دهد با این هدف که از تکرار یا وقوع آن در آینده بکاهد و مجرمین قبلی را اصلاح کند (محسنی، ۱۳۹۴: ۵۵) به عبارت دیگر می‌توان اینگونه گفت که جرم‌شناسی در تلاش است تا مفاهیمی مانند درمان، جلوگیری و پیشگیری را در خصوص پدیده مجرمانه عملیاتی سازد و در این مسیر از هر ابزار و وسیله‌ای که کمک‌کننده باشد استفاده خواهد نمود.

۲،۲،۲ ادبیات

ادب در لغت عربی به معنای ظرافت و زیبایی است و در زبان فارسی به گفتار و رفتار نیکو ادب گفته می‌شود اما در اصطلاح منظور از ادبیات گفتار یا نوشتاری است که از جنبه محاوره‌ای خود خارج شده و همراه با زیبایی‌های هنری و صناعات ادبی جاری شود دکتر زرین کوب ادبیات را میراث ذوق و فرهنگ یک امت می‌داند که مردم در حفظ آن کوشیده‌اند و همواره بر آن افزوده‌اند (زرین کوب، ۱۳۵۴: ۱۸)

یوسا کارکرد ادبیات را به درستی بیان می‌کند به عقیده وی ادبیات برای بهتر شدن و پیشرفت وضعیت بشر می‌کوشد ادبیات در تلاش است تا از انحطاط و زوال جامعه جلوگیری کند فضایل اخلاقی را نشر و توسعه دهد و رذائل اخلاقی را ریشه کن کند و برای این منظور بهترین و کارآمدترین سلاح‌ها را برمی‌گزیند (یوسا، ۱۳۷۸: ۵۶)

۳،۲،۲ جرم‌شناسی ادبی

به طور کلی بین ادبیات و حقوق رابطه تنگاتنگ و بسیار زیادی برقرار است (A. Posner, 2009: 5) و حقوقدانان موفق همواره با ادبیات مانوس بوده‌اند چرا که بخش مهمی از حقوق استدلال و نوشتن است و در این مورد ادبیات بسیار کمک‌کننده بوده و موثر خواهد بود.

« شاید بتوان گفت که در پهنه ادبی دیدگاه‌های ژرف‌تر و واقع‌گرایانه‌تری بر شناخت مجرم و عوامل تکوینی آن حاکم بوده است و برخی از ادبا و نویسندگان به دور از تحلیل‌های حقوقی در صدد لمس و ارائه جرم به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی برآمده‌اند، ویکتور هوگو به ویژه بر عوامل محیطی و اجتماعی موثر بر ارتکاب اعمال ضد اجتماعی تکیه می‌کند و عملکرد کارگزاران قدرت حاکم و عمله ظلم را در بینوایان به تصویر می‌کشد» (ولد: ۱۳۹۷، ۱). در برخی جوامع این رابطه بسیار تنگ‌تر می‌شود تا جایی که به قول رسی شعرهای دانته وارد قانون شد شعرهایی که با مضمون کیفر و مجازات بوده است (ایمانی، ۱۳۹۰: ۲۲)

ژان پی ناتل این جمله را از نیچه فرو نقل می‌کند که (هدف جرم‌شناسی، هدف آموزشی است) (پی ناتل، ۱۳۴۵: ۸) بدین معنا که جرم‌شناسی در پی آموزش و تعلیم و گوشزد کردن مقام انسانیت است به عبارت دیگر جرم‌شناسی همانند ادبیات یک هدف را دنبال می‌کنند و آن به سعادت رساندن انسان است.

وجود جرم‌شناسی ادبی را به هیچ عنوان نمی‌توان انکار کرد و در نوشته‌های ادبی سرتاسر جهان می‌توان نمونه‌هایی از گفتارهای جرم‌شناسانه را مشاهده نمود اگرچه که مدت زیادی است که این جنبه از ادبیات مغفول مانده است (Alshiban, 2013: 57) دکتر ایمانی جرم‌شناسی ادبی را کلیه اندیشه‌ها و نظریات جرم‌شناختی‌ای می‌داند که به طریقی با مقایسه و تطبیق و یا هر روش دیگر از ادبیات به معنای عام کلمه به دست می‌آید (ایمانی، ۱۳۹۰: ۶۳)

ناگفته نماند که آثار ادبی در شکل‌گیری نظرات دانشمندان حوزه حقوق کیفری و جرم‌شناسی نیز تاثیرگذار بوده‌اند به عنوان نمونه می‌توان از سزار بکاریا نام برد که در قرن هجدهم تحت تاثیر نویسندگان انسان دوست هم عصر خود مانند ولتر، متسکیو و روسو قرار گرفته بود این نویسندگان در آثار خود به شدت به مجازات‌هایی که بر مجرمین تحمیل می‌شد اعتراض می‌کردند و بکاریا تحت تاثیر این آثار کتاب معروف خویش را به تحریر درآورد. (ایبراهمسن، ۱۳۷۱: ۵ به نقل از ایمانی، ۱۳۹۰: ۵۲)

۳،۲ چرا سعدی؟

سعدی بدون تردید یکی از نامدارترین شعرای طراز اول ایرانی است. در خصوص سعدی و اهمیت اندیشه و افکار وی بسیاری از بزرگان قلم رانده‌اند که البته این موضوع صرفاً منحصر به فارسی‌زبانان نمی‌شود بلکه بسیاری از اروپاییان و غیر فارسی‌زبانان با اندیشه سعدی آشنایی دارند و به بزرگی مقام و جایگاه وی زبان اعتراف گشوده‌اند.

ادوارد براون (Edward Granville Browne) محقق زبردست و مشهور در حوزه تاریخ ادبیات ایران در خصوص سعدی می‌گوید: سعدی از بین شعرای ایرانی شاعر است که بیشتر از همه توانسته با مردم ارتباط برقرار کند و علت این امر این است که سعدی زبان مشترک انسانیت است به عبارتی وی عواطف و احساسات نوع بشر را به شیوایی و فصاحت هرچه تمام تر بیان می‌کند. (اولیایی، ۱۳۶۹: ۱۹۸) ارنست رنان (Ernest Renan) نویسنده فرانسوی اینگونه سعدی را ستایش می‌کند: در حقیقت سعدی یکی از ماست عقل سلیم خده ناپذیر او، لطافت اندیشه‌ای که به گفته‌های وی روح می‌بخشد سعدی را در نزد ما عزیز کرده است و وی معلم اخلاق بزرگی برای ماست (ماسه، ۱۳۶۴: ۴۱۵)

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی...۹

سعدی یک مصلح اجتماعی است که تعلیمات و بیانات وی راهی را دنبال می‌کند که مقصدی جز سعادت انسان و جامعه انسانی ندارد. بوستان و گلستان سعدی یک شاهکار ادبی است که روح هر انسان زیبا پسندی را نوازش می‌دهد سعدی در این کتاب دو کتاب تعلیمات اخلاقی و تربیتی را به زیباترین صورت به مخاطب ارائه می‌کند. به فرمایش مرحوم خزائلی سعدی در گلستان یک دوره حکمت عملی را بیان می‌کند (خزائلی، ۱۳۴۴: ۶۶)

۳. علل کجروی اطفال و نوجوانان از منظر سعدی ۱،۳ وراثت (مکتب اثباتگرایانه)

یکی از چالشی‌ترین نظریات مطرح شده در جرم‌شناسی نظریه وراثت است در تعریف وراثت اینگونه گفته‌اند: « منظور از وراثت یعنی منتقل شدن ویژگی‌ها و خصوصیات از یک موجود زنده به موجود زنده دیگر از طریق زاد و ولد » (عبدالعزیز، ۱۹۷۶: ۱۲۴) اعتقاد به تاثیر وراثت در شکل‌گیری شخصیت انسان از عقائدی است که سابقه درازی دارد به عنوان نمونه در اروپای قرون وسطی نقص‌های فیزیکی مادرزادی مانند لکه و خال می‌توانست نشانه‌ای باشد بر گناهکار بودن فرد بدین صورت که اگر دو نفر در شرایط مساوی متهم به جرمی بودند آنکه زشت‌تر بود مجرم تلقی می‌شد (مارش، ۱۳۸۶: ۵۲) سزار لومبروزو دانشمند ایتالیایی قرن ۱۹ که پدر علم جرم‌شناسی نیز خوانده می‌شود (Hurley, 2008: 93) پس از بررسی و مطالعه فراوان روی بدن و اجساد مجرمین و زندانیان به این نتیجه دست یافت که مجرمین از لحاظ جسمی دارای شباهت‌هایی با یکدیگر هستند و از مقایسه این نتایج حاصله چنین نتیجه گرفت که انسان‌ها به طور مادرزادی مجرم متولد می‌شوند.

با بررسی آثار سعدی به این نکته می‌توان رسید که یکی از عوامل انحراف و کجروی در کودکان و نوجوانان عامل وراثت است یکی از حکایت‌هایی که سعدی در گلستان از این قرار است که طایفه‌ای از دزدان و راهزنان را دستگیر کرده و به دربار شاه آورده‌اند که در میان آن‌ها یک نوجوان نیز وجود دارد سعدی این حکایت را چنین بیان می‌کند:

«ملک همه را به کشتن اشارت فرمود اتفاقاً در آن میان جوانی بد میوه عنفوان شبایش نو رسیده و سبزه گلستان عذارش نو دمیده یکی از وزرا پای تخت ملک را بوسه داد و روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت این پسر هنوز از باغ زندگانی بر نخورده و از ریعان جوانی تمتع نیافته توقع به کرم و اخلاق خداوندیست که ببخشیدن خون او بر بنده منت نهد ملک روی از این سخن در هم کشید و موافق رای بلندش نیامد و گفت:

پر تو نیکان نگیرد هر که بنیادش بدست تربیت نااهل را چون گردکان بر گنبدست (سعدی، ۱۳۷۶: ۲۴)

ابر اگر آب زندگی بارد
هرگز از شاخ بید بر نخوری
با فرومایه روزگار مبر
کز نی بوریای شکر نخوری (همان، ۲۵)

مفهوم این ابیات این است که همانطور که از شاخ بید میوه و از نی بوریای شکر نمی‌توان خورد از انسان مجرم و دزد نیز غیر از دزد زاده نمی‌شود

همچنین پادشاه در تایید نظرش این ابیات را نیز به وزیر گوشزد می‌کند

«عاقبت گرگ زاده گرگ شود
گرچه با آدمی بزرگ شود
شمشیر نیک از آهن بد چون کند کسی
ناکس به تربیت نشود ای حکیم کس
باران که در لطافت طبعش خلاف نیست
در باغ لاله روید و در شوره بوم خس
زمین شوره سنبل بر نیارد
درو تخم و عمل ضایع مگردان (همان: ۲۶)

همه فیلسوفان یونان و روم
نداندند کرد انگبین از زقوم
ز وحشی نیاید که مردم شود
به سعی اندر او تربیت گم شود
توان پاک کردن ز زنگ آینه
ولیکن نیاید ز سنگ آینه
به کوشش نه روید گل از شاخ بید
نه زنگی به گرمابه گردد سپید مصرع (سعدی، ۱۳۶۴: ۱۲۸)

مصرع نیاید ز سنگ آینه» حکایت از همان گرگ زاده عاقبت گرگ می‌شود دارد و به «کوشش
نروید گل از شاخ بید» نیز بر همین معنا دلالت دارد.

در یک حکایت شیرین دیگر در کتاب بوستان چنین نقل می‌کند که در سقف خانه مردی زنبورها
لانه کرده بودند و وقتی مرد قصد کندن لانه زنبور را داشت زن وی مانع شد و گفت بر این‌ها رحم
کن و آواره‌شان نکن مرد نیز پذیرفت اما پس از این ماجرا یکی از زنبورها زن خانه را نیش می‌زند
و زن شروع به ناله و نفرین می‌کند در این هنگام شوهرش خطاب به وی اینگونه می‌گوید:

«کسی با بدان نیکویی چون کند؟
بدان را تحمل، بد افزون کند
چو گربه نوازی کبوتر برد
چو فربه کنی گرگ، یوسف درد
از ابلیس هرگز نیاید سجود
نه از بد گهر نیکویی در وجود (همان: ۷۷)

به وضوح از این ابیات مشخص است که وراثت نقش تعیین کننده‌ای در سرنوشت آدمی دارد
در بیتی نیکوکار شدن کسی که خون بدان در رگش جاری است را محال می‌شمرد.

نیاید نکوکار از بد رگان
محال است دوزندگی از سگان (همان: ۱۲۸)

۲,۳ همنشینی افتراقی (جامعه‌شناسی جنایی)

از دیدگاه جامعه‌شناسی جنایی جرم می‌تواند زاینده نا بسامانی در همین محیط‌های اجتماعی باشد
(نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۱۹۹) یکی از مشهورترین نظریات مطرح شده در این خصوص نظریه

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۱۱

همنشینی افتراقی ساترلند می‌باشد طبق این نظریه مجرمیت از طریق محیط‌های نابسامان اجتماعی به وجود می‌آید سعدی نیز در آثارش به خوبی به این نکته اشاره کرده و تاثیر محیط بر بزهکاری کودک و نوجوان را بسیار بالا می‌داند همانطور که بیت معروف زیر برمی‌آید تاثیر محیط اجتماعی و اطرفیان آنچنان است که می‌تواند گل را تبدیل به گل کند

کمال همنشین در من اثر کرد
وگرنه من همان خاکم که هستم» (سعدی، ۱۳۷۶: ۶)

با توجه به اینکه سعدی در خلال آثارش به تاثیر دو محیط بسیار اشاره و تاکید کرده ادامه مبحث را در دو گفتار پیش می‌گیریم

۳-۲-۱) محیط خانواده:

از جمله مهمترین محیط های اجتماعی که تاثیری منحصر به فرد بر شکل گیری شخصیت و رفتار کودک و نوجوان دارد محیط خانواده می باشد. سعدی چه در خصوص علت یابی کجروی و یا پیشگیری از جرم نقش خانواده را بسیار مهم می داند و در خلال گفتارهایش به این مهم اشاره می کند در حکایت راهزنان و پادشاه که در بالا ذکر گردید از زبان وزیر وراثت را نفی می کند و بر تاثیر محیط خانواده بر شکل گیری شخصیت کودک و نوجوان اشاره می کند و برای این گفته خویش به حدیث شریف نبوی استناد می کند که «در خبرست کل مولود یولد علی الفطره فابواه یهودانه و یُنصرانه و یُنجسانه» (همان، ۲۴) دلالت این حدیث بر تاثیر خانواده بسیار واضح و آشکار است. همچنین سعدی اهمیت خانواده و تاثیر آن بر خانواده را چنان بالا می داند که کودک یتیم و محروم از نعمت پدر و مادر را همچون ریشه درخت می داند که باعث طراوت و تازگی می شود

ندانی چه بودش فرو مانده سخت؟
بود تازه بی بیخ هرگز درخت (سعدی، ۱۳۶۴: ۵۵)

سعدی در توصیه ای که به خانواده ها در خصوص تربیت کودکان دارد به همین نکته اشاره می کند و آنان را از اینکه اجازه دهند فرزندشان با دوستان ناباب معاشرت کنند بر حذر می دارد.

نگه دار از آمیزگار بدش
که بدبخت و بی ره کند چون خودش (همان: ۱۵۷)

علاوه بر این ها سعدی در موارد متعددی از نصیحت های پدر و فرزندی برای بیان مقصود خویش استفاده کرده که این حکایت از این دارد که نقش خانواده در چشم وی بسیار پر رنگ بوده است که البته در قسمت پیشگیری مباحث بیشتری مطرح خواهد شد.

۳-۲-۲) محیط دوستان (محیط های انتخابی)

بعد از خانواده محیط دوستان و همسالان را می توان به عنوان تاثیر گذارترین محیط بر کودک و نوجوان به حساب آورد سعدی در ابیات زیر محیط را چنان موثر بر تربیت می داند که حتی می تواند سرشت فرشته را تغییر دهد چه رسد به انسان که موجودی مختار و سرکش است.

گر نشیند فرشته‌ای با دیو
وحشت آموزد و خیانت و ریو
از بدان نیکویی نیاموزی
نکند گرگ پوستین دوزی (سعدی، ۱۳۷۶: ۲۳۱)

از همین رو وی انسان را از قرار گرفتن در محیط و جمع‌های انحرافی بر حذر می‌دارد.
«هر که با بدان نشیند اگر نیز طبیعت ایشان درو اثر نکند به طریقت ایشان متهم گردد و گر به خراباتی رود به نماز کردن منسوب شود به خمر خوردن.

یکی دیگر از ابیات سعدی که به تاثیر محیط و هم نشینی اشاره دارد این ابیات است:

جامه کعبه را که می‌بوسند
او نه از کرم پيله نامی شد
با عزیزی نشست روزی چند
لاجرم همچو او گرامی شد (همان: ۱۹۵)

پسر نوح با بدان بنشست
خاندان نبوتش گم شد (همان: ۲۴)

همانطور که از تمامی این ابیات بر می آید کودک و نوجوان حتی اگر پیامبر زاده باشد چنانچه با نا اهلان و دوستان کجرو معاشرت احتمال به خطا رفتن در وی وجود دارد و از همین روست که سعدی به خانواده‌ها توصیه می کند که کودک را از آمیزگار بد باید بر حذر داشت.

۳.۳ برچسب زنی

نظریه برچسب زنی یکی دیگر از نظریه‌هایی است که در خصوص علت جرم بیان شده است. این نظریه که برای اولین بار توسط اریکسون (Kai Erikson) جرم شناس آمریکایی مطرح شد بیان می کند که یک فرد هنگامی که از سوی دیگران در شکل و قالب خاصی مورد خطاب قرار بگیرد و توصیف شود وی در نتیجه این بازخوردهایی که از جامعه می‌بیند هویت خویش را می‌سازد. (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۳: ۱۸۲)

این نظریه جرم را نتیجه یک فرآیند اجتماعی می‌داند به عبارت دیگر این نظریه جرم را محصول برچسب‌زنی و انگ‌زنی توسط اجتماع و اربابان قدرت می‌داند این مکتب جرم را واقعیتی اجتماعی قلمداد می‌کنند که دو طرف دارد یک طرف کسانی که قدرت انگ‌زنی دارند و طرف دیگری که این انگ بر پیشانی او خورده است (جان‌علیزاده، ۱۳۹۲: ۷۲) در این میان کودکان و نوجوانان به علت اینکه هنوز تکامل شخصیت پیدا نکرده‌اند در برابر برچسب‌زنی بسیار آسیب‌پذیر تر از دیگران می‌باشند (غلامی، ۱۳۹۰: ۲۹۵) سعدی انگ زنی و برچسب زنی به دیگران را به شدت مورد نکوهش قرار داده و دیگران را از این کار بر حذر می‌دارد در یکی از حکایت‌های گلستان چنین نقل می‌کند:

«بخشایش الهی گم شده ای را در مناهی چراغ توفیق فرا راه داشت تا به حلقه اهل تحقیق در آمد به یمن قدم درویشان و صدق نفس ایشان ذمائم اخلاقش به حمائد مبدل گشت دست از هوا و

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی...۱۳

هوس کوتاه کرده و زبان طاعنان در حق او همچنان دراز که بر قاعده اوکست و زهد و طاعتش نامعول

به عذر و توبه توان رستن از عذاب خدای ولیک می‌توان از زبان مردم رست
طاعت جور زبان‌ها نیاورد و شکایت پیش پیر طریقت برد» (سعدی، ۱۳۷۶: ۸۴ به نقل از رستمی،
هادی، مولاییگی، علی، ۱۳۹۶: ۲۴۶) ۲.

۴,۳ اقتصاد (جرم‌شناسی کمونیستی)

تاثیر اقتصاد بر جرم و سرنوشت آدمی یکی از موضوعات چالشی در قرن اخیر بوده است به طوری که در دیدگاه جرم‌شناسی مارکسیستی علت جرم در ساختار روابط طبقاتی نابرابری است که در جامعه وجود دارد و این نابرابری طبقاتی به دلیل این است که ثروت در جامعه به طور عادلانه و برابر توزیع نشده از همین رو وجود نظام سرمایه داری خود دلیل تمام نا عدالتی‌هاست و به عبارت دیگر این سرمایه دارها هستند که جرم را تولید و مجرم را تعیین می‌کنند. (وایت، ۱۳۸۶: ۲۱۸)

بر خلاف دیدگاه مارکسیستی که نگاه افراطی به تاثیر اقتصاد بر جرم دارد بسیاری از جرم‌شناسان نگاه معتدل تری به این مقوله دارند و متغیرهایی چون بیکاری، نابرابری درآمدی، فقر، تورم، را موثر بر ارتکاب جرم می‌دانند (نوغانی، ۱۳۹۴: ۸۸) این نکته مورد اذعان همگان قرار دارد که افزایش بیکاری و نا برابری‌های اقتصادی موجب افزایش نرخ بزهکاری می‌شود (Hale, 2013: 290) دکتر شامبیاتی تاثیر اقتصاد بر بزهکاری کودک و نوجوان را چنین توضیح می‌دهد که در خانواده‌های فقیر و دارای درآمد کم چون مطالبات و خواسته‌های مالی کودک برطرف نمی‌شود و تبدیل به یک عقده برای وی می‌شود از همین رو ممکن است برای برطرف کردن آن دست به جرم و بزهکاری بزند. (شامبیاتی، ۱۳۸۴: ۲۳۹) سعدی از زمره افرادی است که فقر را عامل کجروی و بزهکاری می‌داند:

« انصاف از تو توقع دارم هرگز دیدی دست دغایی بر پشت بسته یا بی‌نوایی در زندان نشسته یا پرده معصومی بریده الا به علت درویشی» (سعدی، ۱۳۷۶: ۲۰۸) در این حکایت سعدی علت به زندان افتادن یا تجاوز به مال و حقوق دیگران را ناشی از فقر می‌داند و بیان می‌کند که چه بسا فقر موجب شده که انسان‌های خوب نیز به جرم و دزدی روی آورند « شیرمردان را به حکم ضرورت در نقب‌ها گرفته‌اند و کعب‌ها سفته» بدین معنی که شیرمردانی را می‌بینم که به خاطر ضرورت و فشار اقتصادی در زیر زمین‌ها در حال دزدی گیر افتاده و پایشان در بند شده است.

«اغلب تهیدستان دامن عصمت به معصیت آلاینند و گرسنگان نان ربایند چه مایه مستوران به علت درویشی در عین فساد افتاده‌اند و عرض گرامی به باد زشت نامی داده و در خبر است که الفقر سواد الوجه فی الدارین» (همان).

همچنین در بیت دیگری به زیبایی این نکته را بیان می‌کند که فقر موجب انحراف و کجروی است. و خانواده را توصیه بر این مطلب می‌کند که رفاه و آسایش کودکان را مهیا و فراهم نماید ((پسر را نکو دار و راحت رسان))

من کان بین یدیه ما الشتهی رطب یغنیه ذلک عن رجم العناقید (سعدی، ۱۳۷۶: ۲۰۹)

سعدی در این بیت بیان می‌دارد که ریشه بسیاری از جرائم ناشی از فقر است که تا حدی با نظریه مارکسیستی در خصوص جرم همخوانی دارد.

۵,۳ سعدی و جرم شناسی پست مدرنیسم

تناقض و تضاد موجود در گفته‌های شیخ اجل سعدی، در ابتدای امر اجازه یک برداشت دقیق و واحد از گفته‌های وی را نمی‌دهد به عنوان مثال در ابتدا دیدیم که سعدی تاثیر وراثت را آنچنان بالا می‌داند که مدعی می‌شود گرگ زاده عاقبت گرگ می‌شود و به هیچ وجه امکان صلاح و درستی در وی وجود ندارد اما در گفتاری دیگر به کلی گفته قبلی را نقض می‌کند و برای رد تاثیر وراثت چنین مثال نقضی ارائه می‌کند:

هنر بنمای اگر داری، نه گوهر گل از خار است و ابراهیم از آزر (همان: ۲۳۶)

پژوهشگران حوزه سعدی شناسی در خصوص تناقض موجود در آثار سعدی دو دسته شده‌اند عده‌ای وجود تناقض را نفی می‌کنند و معتقدند: که تناقض در ذات واقعیت‌ها نهفته است نه در آثار سعدی به عبارت دیگر این گروه معتقدند سعدی انسانی واقع‌گرا بوده و صرفاً واقعیت‌هایی را که بر حسب تجربه کسب کرده بوده را نقل می‌کند؛ امرسون در این خصوص چنین می‌گوید: «در هر صورت گلستان و بوستان یک کتاب اخلاقی است و دستورهای مطرح شده در آن جنبه ماکیاولیستی و عمل‌گرایانه دارد و آرمان‌گرایانه نیست و سعدی درصدد این است که تجربه عملی خویش را که از سیر در انفس و آفاق به دست آورده به همگان بیان کند تا راه سعادت را بیابند (رستمی، مولا بیگی، ۱۳۹۵: ۲۵۳-۲۵۷) دکتر بهمنیار این تناقض را ناشی از این می‌داند که بین تعالیمات اخلاقی و اجتماعی سعدی تمایز داده نشده است. (بهمنیار، ۱۳۳۸: ۵۵)

برخی معتقدند در خلاصه‌ترین صورت بایستی سعدی را یک واقع‌گرا یا عمل‌گرا دانست چنانکه پیش از این نیز سعدی شناسان چندی بر این باور بوده‌اند؛ کسی که با خیر و شر مطلق و

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۱۵

ایدئال چندان درگیری حاصل نمی کند و با جنبه های واقعی زندگی سرو کار دارد (شفیعی، نوز، ۱۳۹۳: ۱۰)

عده ای دیگر نیز تناقض را مرتبط با تناقض موجود در ذات واقعیت ها می دانند نه تناقض موجود در ذهن سعدی (مهرآوران، قاسمی، ۱۳۹۴: ۴) اما برخی دیگر چون دکتر اسلامی ندوشن تناقض را به این دلیل می داند که سعدی دارای انسجام فکری خاص و مشخصی نبوده است دکتر آیزا برلین (Isaiah Berlin) تناقض گویی در گفته های دانشمندان را با استفاده از تمثیل روباه و خارپشت تبیین می کند روباه در اینجا تمثیل کسانی است که چیزهای زیادی می دانند که بعضا به هم بی ارتباطند و یا دارای تناقض هستند ولی با استفاده از آن ها وقایع و حقیقت های موجود تبیین و تفسیر می گردد ولی خارپشت نماد کسانی است که یک چیز بزرگ را می دانند و همه چیز را از این روزنه می نگرند در مقایسه بین این دو تفکر باید گفت که واقع بینی روباه از خارپشت بسیار بیشتر است و به دلیل تکرر واقعیات موجود و تمایز آن ها با هم به تبع نظرات مطرح در خصوص واقعیات از تکرر برخوردار خواهند بود. (رجائی، ۱۳۷۶: ۵۶ و اسلامی ندوشن: ۱۳۹۴ به نقل از رستمی، مولا بیگی، ۱۳۹۵: ۲۵۳-۲۵۷)

در علم جرم شناسی نیز در خصوص علل ارتکاب جرم نظریات مختلفی ارائه شده که برخی از آن ها در غایت تناقض و تضاد با یکدیگر قرار دارند همین تناقضات در نظریات جرم شناسی زمینه ساز به وجود آمدن مکتبی جدید و انتقادی در جرم شناسی شد که از آن به عنوان جرم شناسی پست مدرن یاد می شود. این دیدگاه، برداشت های تک بعدی از جرم را که در جرم شناسی های پیشین وجود داشته است را نمی پذیرد و از این یکسو نگری به شدت انتقاد می کند و سعی بر این دارد که با ترکیب دستاورد نظریه های مختلف تحلیل درست و همه جانبه ارائه دهد. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷: ۹)

در این نظریه باید و نباید مطلق و یک جانبه وجود ندارد صاحب نظران پست مدرنیسم برای بیان دیدگاه های خویش جوی را درست می کنند که معنا در آن به سرعت قابل درک نیست و هر خواننده ای از ظن خود یار آن می شود. توسعه یک نوع نوشتار خاص که در بردارنده ی تفسیرهای مختلف و گاهی متضاد باشد، رؤیای پست مدرنیسم است. (همان: ۱۶) طبق آنچه گفته شد تناقض در نظریات جرم شناسی امری کاملا واضح و آشکار است و از همین رو مکتب پست مدرنیسم با دیدگاهی انتقادی به این وضعیت در عرصه جرم شناسی ظهور کرده تا بتواند این تناقضات موجود را تحلیل کرده و به جرم از جوانب مختلف نگاه کند.

اگر بخواهیم انصاف را در قضاوت بین آثار سعدی رعایت کنیم باید بگوییم این تناقض بین تأثیر توارث و محیط اجتماعی از دید خود سعدی به دور نمانده است به عبارت دیگر می‌توان اینگونه گفت که تناقض و تضاد در آثار سعدی چه به عنوان آرایه ای ادبی یا رویکردی فلسفی کاملاً آگاهانه بوده و این شگرد سعدی بوده در بیان واقعیت‌های موجود در زندگی از همین رو می‌توان این ادعا را مطرح کرد که سعدی مانند آنچه که امروزه در جرم‌شناسی پست‌مدرن مطرح است به مقوله علل جرم و کجروی به صورت چند بعدی می‌نگریسته و همین چند بعدی بودن وی خواستگاه به وجود آمدن تناقض ظاهری در اندیشه وی می‌باشد. و البته باید گفت این جامع‌نگری سعدی ریشه در مکتبی دارد که وی در دریای معارف آن غور کرده یعنی همان مکتب اسلام و فرهنگ غنی ایرانی و مهمترین دلیل بر این مدعا اعتراف خود سعدی است و نباید غافل بود که سعدی قبل از اینکه ادیب و نویسنده باشد یک عالم دینی بوده است که در نظامیه بغداد به تحصیل مشغول بوده است لذا در پایان بر این نکته تأکید می‌کنیم که سعدی نسبت به مقوله کجروی و جرم به دلیل دید وسیع و جامعی که ارائه داده، معلمی برای تمام دوران‌ها بوده و البته وی این جامع‌نگری را مدیون اسلامی است که در معارف آن غور و تحقیق کرده است. از باب دفع دخل مقدر هم باید گفت چنین تصور نشود که سعدی به دلیل اشعری بودن باید قائل به جبر بوده باشد که حرفی است به غایت غلط و هنری ماسه چه زیبا در این خصوص سخن گفته که سعدی بین جبر که سنت و رسوم و مذهب به وی تحمیل می‌کند و اختیار که از درون و قلب وی می‌جوشد در تکاپو است (ماسه، ۱۳۶۴: ۳۰۴) که به نظر در این میان گوش به ندای قلب خویش فرا داده است.

۴. راه‌های پیشگیری از کجروی کودکان و نوجوانان از منظر سعدی

۴.۱. تعلیم و تربیت

در خصوص کودکان آنچه که بیشتر از همه مورد تأکید سعدی قرار گرفته است بحث آموزش و تربیت است وی در اهمیت و فواید علم آموزی سخنان زیبایی دارد، به عنوان مثال در اهمیت آموزش چنین گفته :

بصر در سر و فکر و رای و تمیز جوارح به دل، دل به دانش عزیز (سعدی، ۱۳۷۶: ۱۶۷)

او در خصوص تأثیر تعلیم و تربیت در دوران کودکی چنین می‌گوید:

به خردی درش زجر و تعلیم کن به نیک و بدش وعده و بیم ده (همان، ۱۳۶۴: ۱۵۷)

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی...۱۷

همچنین سعدی علت موفقیت خویش را در زندگی این می‌داند که در کودکی تحت تعلیم و تربیت قرار گرفته است و صراحتاً بیان می‌کند که اگر طفلی طعم تلخ آموزش را نچشد ره به سعادت نخواهد برد

هر آن طفل کو جور آموزگار
نبیند، جفا بیند از روزگار(همان)
هر که در خردپیش ادب نکنند
در بزرگی فلاح از او برخواست (سعدی، ۱۳۷۶: ۱۹۰)

در جرم‌شناسی امروزه نیز آموزش و تحصیل کودک و حضور او در محضر آموزگار یکی از راهکارهای مهم برای پیشگیری از بزهکاری و کجروی شمرده شده است دکتر شامبیاتی در این خصوص اظهار می‌دارد: «مدرسه اولین محیط اجتماعی است که کودک و نوجوان در آن قرار می‌گیرد و اگر به درستی کودک در آن تربیت شود نقش بسیار زیادی در پیشگیری از جرم خواهد داشت» (شامبیاتی، ۱۳۸۴: ۲۷۶)

۱,۱,۴ نقش معلم

به عقیده جرم‌شناسان هیچکس به اندازه معلم بعد از خانواده نمی‌تواند بر سرنوشت کودک و نوجوان تاثیرگذار باشد (شامبیاتی، ۱۳۸۴: ۲۷۹) چرا که هیچ کس مانند معلم در محیط تحصیل و آموزش با کودک در ارتباط نیست از طرفی دیگر نقش الگویی که معلم می‌تواند در این خصوص ایفا کند بسیار حائز اهمیت است. سعدی ضمن نقل یک حکایت به تاثیر معلم بر رفتار و منش کودکان و نوجوانان اینگونه اشاره می‌کند:

«معلم گنایی دیدم در دیار مغرب ترشروی تلخ گفتار بدخوی مردم آزار گدا طبع ناپرهیزگار که عیش مسلمانان به دیدن او تبه گشتی و خواندن قرآنش دل مردم سیه کردی.. القصه شنیدم که طرفی از خبثت نفس او معلوم کردند و بزند و برانندند و مکتب او را به مصلحی دادند پارسای سلیم نیک مرد حلیم که سخن جز به حکم ضرورت نگفتی و موجب آزار کس بر زبانش نرفتی. کودکان را هیبت استاد نخستین از سر برفت و یک یک دیو شدند به اعتماد حلم او ترک علم دادند اغلب اوقات به بازیچه فراهم نشستندی و لوح درست ناکرده در سر هم شکستندی.»

استاد معلم چو بود بی آزار
خرسک بازند کودکان در بازار
بعد از دو هفته بر آن مسجد گذر کردم، معلم اولین را دیدم که دل خوش کرده بودند و به جای خویش آورده. انصاف برنجیدم و لاحول گفتم که ابلیس را معلم ملائکه دیگر چرا کردند. پیرمردی ظریف جهان‌دیده گفت:

پادشاهی پسر به مکتب داد
بر سر لوح او نبشته به زر
لوح سیمینش بر کنار نهاد
جور استاد به ز مهر پدر» (سعدی، ۱۳۷۶: ۱۹۲)

یکی از پیام‌هایی که از این حکایت می‌توان برداشت کرد این است که رفتار و منش معلم به چه میزان در رفتار کودکان و نوجوانان می‌تواند تاثیر گذار باشد بدین توضیح که وقتی معلم بیش از حد مهربان باشد و سختگیری بر کودک نکند کودک بازیگوش شده و ممکن است دست به رفتارهای انحرافی و کجرو بزنند.

۲,۴ خانواده

خانواده یکی از محیط‌هایی است که هم می‌تواند نقش عامل کجروی و بزهکاری را ایفا کند و هم اینکه می‌تواند در جهت پیشگیری از کجروی و بزهکاری کودکان بسیار کارآمد و مفید باشد خانواده اولین و مهمترین محیطی است که کودک و نوجوان آن را درک می‌کنند و اولین و ابتدایی ترین مفاهیم را می‌آموزند از همین رو نهاد خانواده همواره مورد توجه ویژه جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان قرار داشته است. آرامش و امنیت و مهر و محبت خانواده عامل بسیار مهمی در رشد روانی و جسمی اطفال و نوجوانان محسوب می‌شود به طوری که اگر خانواده کودک و نوجوان را در آغوش گرم خویش بگیرد کمتر دچار انحراف و بزهکاری خواهد شد (دانش، ۱۳۸۱: ۲۹۶) خانواده می‌تواند تاثیرگذارترین نقش را در پیشگیری از کجروی کودکان و نوجوانان ایفا کند سعدی از این نکته غافل نبوده و توصیه‌های لازم به والدین را در این خصوص ارائه داده که در ادامه ذکر می‌کنیم.

۱,۲,۴ حذف زمینه‌های بزهکاری

یکی از توصیه‌های سعدی به خانواده‌ها این است که در هنگام تربیت کودک و نوجوان به اقتضای سن و رشدی که دارد باید محیط‌هایی که ممکن است باعث انحراف کودک و نوجوان شود را حذف کنند سعدی در توصیه ای که در ادامه می‌آید به خانواده این نکته را گوشزد می‌کند که باید مراقب کودکی که در آستانه بلوغ قرار دارد باشند تا مبادا با قرار گرفتن در محیط‌های نامناسب به اقتضای احوالاتی که در این سن دارد دچار انحرافات جنسی گردد سعدی نیز خطاب به پدر و مادر چنین توصیه می‌کند:

پسر چون ز ده بر گذشتش سنین
ز نامحرمان گو فراتر نشین
بر پنبه آتش نشاید فروخت
که تا چشم بر هم زنی خانه سوخت (سعدی، ۱۳۶۴: ۱۵۶)

همانطور که از این بیت می‌بینیم سعدی به خوبی پیشگیری از کجروی را از طریق حذف عوامل زمینه ساز بیان می‌کند و این امر را از خانواده طلب می‌کند و آنرا از وظایف خانواده می‌داند.

۲,۲,۴ آموزش و تعلیم

یکی دیگر از مواردی که سعدی به خانواده‌ها گوشزد می‌کند این نکته است که خانواده از همان ابتدا باید در جهت آموزش طفل و نوجوان بکوشد و خردمندی پرهیزکاری را به وی آموزش دهد تا با در پرتو نور خرد و تقوایی که کسب می‌کند در انحرافات قدم نگذارد و خود را به هلاکت نیندازد.

خردمند و پرهیزگارش بر آر گرش دوست داری به نازش مدار (همان: ۱۵۶)

۳,۲,۳ تامین اقتصادی فرزند

همانگونه که عدم امنیت اقتصادی باعث کجروی و بزهکاری کودک می‌شود تامین مناسب از لحاظ اقتصادی نیز موجب پیشگیری از کجروی و بزهکاری خواهد شد سعدی صراحتاً یکی از وظایف خانواده را تامین معاش و اقتصاد کودک و نوجوان می‌داند و به خانواده‌ها توصیه می‌کند که برای جلوگیری از انحراف کودک و نوجوان در جهت رفاه نسبی وی بکوشند در غیر این صورت چشم کودک و نوجوان به دست دیگرانی خواهد بود که هرگز به اندازه پدر و مادر دلسوز و غمخوار وی نخواهند بود

پسر را نکو دار و راحت رسان که چشمش نماند به دست کسان (همان: ۱۵۷)

۳,۴ تشویق و تنبیه

یکی از روش‌های بسیار کارآمد و مفید در تربیت کودکان و نوجوانان استفاده از سیاست تشویق و تنبیه می‌باشد تشویق نسبت به کارهای خوب و صحیح کودک و نوجوان در روحیه آنان بسیار تاثیرگذار خواهد بود تشویق در روح و نهاد هر کودک و نوجوانی اثر می‌گذارد و او را به انجام کارهای پسندیده ترغیب می‌کند.

در روانشناسی امروزه نیز تاکید بسیاری بر تشویق و تنبیه کودکان شده است و در خصوص تاثیر تشویق و تنبیه این چنین گفته‌اند که: «تشویق و تنبیه در تربیت کودکان مانند یک محرک قوی عمل می‌کنند به این صورت که هم به عمل جهت می‌دهند و هم آن را تشدید می‌کند» (رازق‌پناه، ۱۳۷۳: ۸۱) یکی از آثار تشویق و تنبیه این است که تشویق موجب رغبت و انگیزه در کودک و نوجوان برای فعالیت‌های درست می‌شود و از طرف دیگر تنبیه نیز موجب هراس و عدم رغبت برای ارتکاب کجروی و بزهکاری می‌شود غزالی یکی از اندیشمندان مطرح ایرانی اسلامی نیز به تاثیر تشویق و تربیت بر کودکان چنین اشاره می‌کند: «چون کودک کاری نیک کند و خوی نیکو بر وی پدید آید وی را بستاییدو به وی چیزی دهید که وی بدان شادمان شود و در نزد مردم آن بر

وی ثنا گوید و اگر خطایی کند یک بار دوبار نادیده انگارید» (غزالی، ۱۳۷۴: ۲۴) تشویق و تنبیه دو رکن اساسی در تعلیم و تربیت است و نقش مهمی در پیشگیری از کجروی و بزهکاری اطفال و نوجوانان دارد کودکی که هیچگاه تنبیه نشود احساس محرومیت نکرده و از نظر روانی و شخصیتی در آینده دچار مشکل خواهد شد

سعدی نیز تشویق و تنبیه را یکی از راههای تربیت صحیح کودک و نوجوان شمرده تا دچار کجروی و بزهکاری نشود البته سعدی به این نکته اشاره می‌کند که در این حوزه اعتدال نیز باید رعایت شود

به خردی درش زجر و تعلیم کن به نیک و بدش وعده و بیم ده (سعدی، ۱۳۶۴: ۱۵۷)

مصراع دوم این بیت از بوستان صراحتاً به سیاست تشویق و تنبیه اشاره دارد بدین صورت که به والدین توصیه می‌کند برای کارهای بد و خوب کودکان و نوجوانان تشویق و تنبیه قرار دهند تا کودک به شوق تشویق و پاداش به سوی خوبی‌ها رو کند و از هول و هراس تنبیه از کجروی‌ها رو بگرداند. در بیت زیر سعدی اشاره می‌کند که در دوران کودکی تشویق نسبت به تنبیه باید از اولویت بیشتری برخوردار باشد و تنبیه کردن کودکان را به صلاح نمی‌داند.

نو آموز را ذکر و تحسین و زه ز توبیخ و تهدید استاد به (همان)

در همین زمینه سعدی به شدت توصیه به رعایت تعادل در تشویق و تنبیه می‌کند و افراط در هر کدام از این زمینه‌ها را زیانبار می‌داند سعدی آینده خوبی برای کودک و نوجوان نازپروده نمی‌بیند و نازپروریدن کودک و نوجوان را مخالف خیرخواهی می‌داند و علت این امر را این می‌داند که کودک و نوجوان نازپرورده در برابر سختی‌های روزگار نمی‌تواند دوام آورد و از این حیث عاقبت خوشی در انتظار وی نیست.

خردمند و پرهیزگارش بر آر گرش دوست داری به نازش مدار(همان)

۵. نتیجه گیری

از آنچه که گفته شد می‌توان چنین نتیجه گرفت که بین ادبیات و جرم‌شناسی پیوندی عمیق برقرار است که متاسفانه مغفول مانده و آنچنان که باید و شاید بدان پرداخته نشده است. اگرچه جرم‌شناسی به عنوان یک علم و رشته مستقل، رشته‌ای جدید و نوپا به حساب می‌آید اما اهداف مطرح در آن ریشه‌ای به قدمت تفکر بشریت دارند چرا که همواره متفکرین و اندیشمندان هر دوره‌ای به دنبال این بودند که انسان را به سعادت برسانند و مانع از انحراف و کجروی وی شوند.

خوانش جرم‌شناسانه آثار سعدی... ۲۱

سعدی به تاثیر عوامل درونی (فردی) و عوامل بیرونی (اجتماعی) بر کجروی به خوبی اشاره می‌کند و راهکارها و پیشنهادهای در این زمین می‌دهد که حتی امروزه نیز قابل استفاده و بهره‌گیری است. همانطور که اشاره کردیم سعدی در حوزه علت‌شناسی کجروی و جرم بر خلاف غالب نظریه‌های جرم‌شناختی به هیچ‌عنوان به صورت تک‌بعدي به عمل نکرده و مانند دیدگاه پست‌مدرنیسم مجموعه‌ای از عوامل را به عنوان علل کجروی و جرم بیان می‌کند از این رو نمی‌توان سعدی را مطلقاً پیرو مکتب کلاسیک یا اثبات‌گرایانه و یا دیگر نظریات ذکر شده دانست بلکه باید گفت سعدی همه این‌ها هست چیزی شبیه به نظریه پست‌مدرنیسم (التقاطی) به عبارت دیگر از آنجا که سعدی به پدیده‌های اجتماعی پیرامون خود دید واقع‌گرایانه‌ای دارد به صورت چند بعدي به پدیده کجروی و جرم می‌نگرد و از همین رو جرم و کجروی را زائیده عوامل مختلفی می‌داند. به عبارت دیگر می‌بینیم که در آثار سعدی رد پای جرم‌شناسی اثبات‌گرایانه با نظریه توارث، نئو کلاسیک، کمونیستی و... به چشم می‌خورد دقیقاً شبیه چیزی که در جرم‌شناسی پست‌مدرنیسم امروزی مطرح است

سعدی پیشگیری را مقدم و برتر از درمان می‌داند و از همین رو راهکارهایی برای پیشگیری از کجروی و بزهکاری اطفال و نوجوانان ارائه می‌دهد و تاکید او بیشتر بر عنصر تعلیم و تربیت در کنار تشویق و تنبیه است چرا که معتقد است خواستگاه اصلی تعلیم و تربیت سنین کودکی و نوجوانی است و در این دوران تعلیم و تربیت می‌تواند اکسیری باشد که مس را به طلا تبدیل می‌کند.

ره آورد این اثر در مجموع می‌تواند این نکته باشد که یکی از حوزه‌هایی که جرم‌شناسی می‌تواند از ظرفیت‌های آن برای نیل به مقصود بهره بگیرد حوزه ادبیات و خوانش جرم‌شناسانه آثار ادبی است همچنین از فواید این مطالعات بومی سازی و بومی‌گزینی راهکارهای تربیتی نیز می‌باشد چنانچه که گفته شد و دانستیم.

پی نوشت

- (^۱) برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: تعلیم و تربیت از نگاه سعدی (پایان نامه -مریم محمد زاده ۱۳۹۵)-
جامعه‌شناسی سعدی (کتاب- مریم معبودی ۱۳۸۶)- تعلیم و تربیت در آثار سعدی (پایان نامه فاطمه مدرسی ۱۳۹۲)
تعلیم و تربیت در آینه آثار سعدی شیرازی (مقاله- جواد فرستی ۱۳۹۳) - تحلیل و بررسی بزه‌دیده شناسی آثار
سعدی (پایان‌نامه اکبرپور بیرجندی، شیما ۱۳۹۶)
(^۲) برای مطالعه بیشتر رجوع شود به رستمی، هادی، مولا بیگی، علی، (۱۳۹۶). خوانش جرم‌شناسانه آثار سعدی
با تاکید بر گلستان و بوستان) فصلنامه تحقیقات حقوقی. شماره ۷۷. ص ۲۴۶

کتاب‌نامه

۱. اسلامی ندوشن، محمد علی. (۱۳۹۴). چهار سخنگوی وجدان ایران. چاپ یازدهم. تهران: نشر قطره.
۲. اولیایی، مهین. (۱۳۶۹). ذکر جمیل سعدی. جلد اول. چاپ سوم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳. ایبراهیمسن، دیوید. (۱۳۷۱). روان‌شناسی کیفی. صناعی. پرویز. چاپ دوم. تهران: نشر گنج دانش.
۴. ایمانی، عباس. (۱۳۹۰). جرم‌شناسی در ادبیات. چاپ دوم. تهران: نامه هستی.
۵. بهمنیار، احمد. (۱۳۳۸). بر حکمت سعدی خرده نتوان گرفتن. چاپ اول. تهران: مکتب سعدی.
۶. پرادل، ژان. (۱۳۷۳). تاریخ اندیشه‌های کیفی. نجفی ابرند آبادی. علی حسین. چاپ اول. تهران: نشر سمت.

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۲۳

۷. پیکا، ژرژ. (۱۳۷۰). *جرم‌شناسی، نجفی ابرند آبادی*. علی حسین. تهران: انتشارات دانشگاه بهشتی.
۸. پی ناتل، ژان. (۱۳۴۵). *جرم‌شناسی*. علوی. رضا. چاپ اول. تهران: نشر امیرکبیر.
۹. جان‌علیزاده، حیدر. (۱۳۹۲). *تاثیر برچسب‌زنی بر گرایش دانشجویان به رفتارهای انحرافی*. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*. شماره ۲. تهران.
۱۰. خزائلی، محمد. (۱۳۴۴). *شرح گلستان*. چاپ اول. تهران: انتشارات احمد علمی.
۱۱. دانش، تاج‌زمان. (۱۳۸۸). *مجرم کیست؟ جرم‌شناسی چیست؟*. چاپ یازدهم. تهران: نشر کیهان.
۱۲. دشتی، علی. (۱۳۹۰). *قلمرو سعدی*. چاپ اول. تهران: نشر زوار.
۱۳. دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۴۱). *لغت نامه دهخدا*. جلد بیست و ششم. چاپ اول. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
۱۴. رازق پناه، ویولت. (۱۳۷۳). *مقاله‌شناسی توصیفی (قلمرو ادبیات کودکان)*. حجوانی. مهدی. چاپ اول. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
۱۵. رجایی، فرهنگ. (۱۳۷۶). *معرکه جهان بینی‌ها*. چاپ دوم. انتشارات احیا کتاب. تهران: نشر احیا.
۱۶. رستمی، هادی، مولا بیگی، علی، (۱۳۹۷). *خوانش جرم‌شناسانه آثار سعدی*. با تاکید بر گلستان و بوستان) *فصلنامه تحقیقات حقوقی*. شماره ۷۷.
۱۷. زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۶). *نقد ادبی*. چاپ اول. تهران: امیرکبیر.
۱۸. سعدی، مصلح بن عبد الله. (۱۳۶۴). *بوستان*. چاپ دوم. تهران: کمیسیون ملی یونسکو.

۱۹. سعدی، مصلح بن عبد الله. (۱۳۷۶). *گلستان*. ایزد پرست. نورالله. چاپ اول. تهران: دانش.
۲۰. شامبیاتی، هوشنگ. (۱۳۸۴). *بزهکاری اطفال و نوجوانان*. چاپ سیزدهم. تهران: انتشارات مجلد.
۲۱. همان. (۱۳۸۱). *فرهنگ معاصر فارسی*. چاپ سوم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۲. شفیعی، مزده، نوروزی، مهدی، (۱۳۹۳). *سعدی از رویا تا واقعیت*. فصلنامه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سنندج، سال ششم. شماره ۲۰.
۲۳. غزالی، ابوحامد امام محمد. (۱۳۷۴). *کیمیای سعادت*. خدیوچم. حسین. جلد دوم. چاپ ششم. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۲۴. کی نیا، مهدی. (۱۳۷۶). *مبانی جرم‌شناسی*. جلد اول. چاپ پنجم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۵. گسن، ریموند. (۱۳۷۰). *جرم‌شناسی کاربردی*. کی نیا. مهدی. چاپ اول. تهران: نشر میزان.
۲۶. مارش، یان و همکاران. (۱۳۸۶). *نظریه‌های جرم*. ملک محمدی. حمید رضا. چاپ اول. تهران: نشر میزان.
۲۷. ماسه، هانری. (۱۳۶۴). *تحقیق درباره سعدی*. یوسفی. غلامحسین. چاپ اول. تهران: نشر توس.
۲۸. مالوری، فیلیپ. (۱۳۸۱). *ادبیات و حقوق*. کلانتریان. مرتضی. چاپ اول. تهران: نشر آگاه.

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۲۵

۲۹. محسنی، فرید. (۱۳۹۴) *جرم‌شناسی*. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق. صادق.

۳۰. مظلومان، رضا. (۱۳۵۳). *کلیات جرم‌شناسی*. چاپ اول. تهران: دانشگاه تهران.

۳۱. معظمی، شهلا. (۱۳۹۱). *بزهکاری کودکان و نوجوانان*. چاپ هفتم. تهران: نشر دادگستر.

۳۲. مگواپر، مایک. (۱۳۸۹). *دانشنامه جرم‌شناسی آکسفورد*. ملک محمدی. حمیدرضا. ج اول. چاپ اول. تهران: نشر میزان.

۳۳. مهرآوران، محمود، قاسمی، مهدی، (۱۳۹۴). *نقد اجتماعی در آثار سعدی، مطالعات انتقادی ادبیات دانشگاه گلستان، سال اول. شماره سوم*.

۳۴. نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین. و گلدوزیان، حسین. (۱۳۹۷). (جرم‌شناسی پستمدرن و رویکرد آن به جرم و علت‌شناسی جنایی). *پژوهش حقوق کیفری*. سال ششم. تابستان، شماره ۲۳.

۳۵. نجفی، ابرند آبادی. و هاشم بیگی، حمید. (۱۳۹۳) *دانشنامه جرم‌شناسی*. چاپ سوم. تهران: گنج دانش.

۳۶. نجفی توانا، علی. (۱۳۹۰). *جرم‌شناسی*. چاپ دهم. تهران: نشر آموزش و سنجش.

۳۷. نوریها، رضا. (۱۳۹۲). *زمینه جرم‌شناسی*. چاپ پنجم. تهران: نشر گنج دانش.

۳۸. نوغانی دخت بهمنی، محسن. میرمحمدتبار، سیداحمد. (۱۳۹۴). (بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر جرم). *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*. شماره ۳. دوره ۴.

۳۹. وایت، راب. (۱۳۸۶). *جرم و جرم‌شناسی*. سلیمی. علی. چاپ سوم. قم: نشر حوزه و دانشگاه.

۴۰. ولد، جرج. (۱۳۹۷). *جرم‌شناسی نظری*. شجاعی. علی. چاپ یازدهم. تهران: نشر سمت.

۴۱. یوسا، ماریو بارگاس. (۱۳۷۸). *موج آفرینی*. غبرایی. مهدی. نشر تهران: مرکز.

۴۲. الموسوی الخمينی، سید روح الله. (۱۴۰۸). *تحریر الوسیله*. چاپ سوم. جلد دوم. قم: مؤسسه اسماعیلیان.

۴۳. عبدالعزیز، صالح. (۱۹۷۶). *التربیه و طرق التدریس*. جلد الاول. چاپ هفتم. دارالمعارف. قاهره. ۱۹۷۶.

44. A. Posner, Richard. (2009). *Law and Literature*. Third Edition London: Harvard University Press.
45. Alshiban, AfraSaleh. (2013). (exploring criminology in literary text). *Jordan journal language and literature*. Vol.5. NO.1.
46. Donald J. Shoemaker. (2018). *Theories of Delinquency*. 7 edition. New York: Oxford University Press.
47. Fattah, Ezzat A. (1997). *Criminology: Past Present and Future A Critical Overview*. Palgrave Macmilla.
48. Giddens, Anthony. (2009). *Sociology*. 6 edition. U.S.A: Polity Press.
49. Hale, Chris. (2013). *Criminology*. third edition. London: Oxford University Press.
50. Hurley, Patrick. (2008). *Pynchon Character Names: A Dictionary*. LONDON: McFarland.
51. Kendall, Diana. (2012). *SOCIOLOGY in Our Times*. 8 edition. U.S.A: Cengage Learning.
52. Law, Jonathan. (2018) *A Dictionary of Law*. 8 edition. New York: Oxford University Press.

خوانش جرم شناسانه آثار سعدی... ۲۷

53. newburn, tim. (2017). *Criminology*. 3 edition. New York: Routledg.
54. Newton, Miller,(1995) *Adolescence*, Norton professional book, united states of America.
55. Siegel, Larry J. (2012). *criminology*. 11 edition. U.S.A: Wadsworth Publishing.